

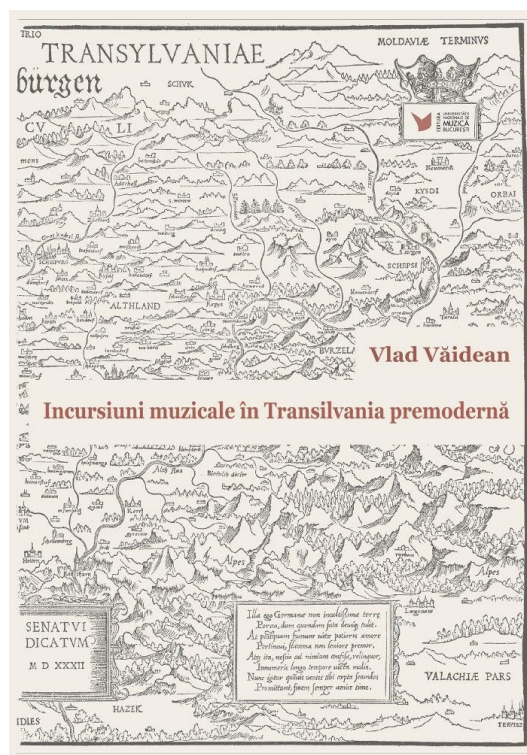
RECENZII

Aer proaspăt și praful istoriei *Incursiuni muzicale în Transilvania premodernă* de Vlad Văidean

George-Ioan Păiș

Nu pot să nu observ o oglindire între „greaua misie” declarată de autor a scrierii volumului și „greaua misie” a recenzentului, în egală măsură „mocăit”

(posibil simptom al unei împărțășite obârșii ardelenene) și cu siguranță mai puțin experimentat în ceea ce privește miezul dur al subiectului abordat. Amândoi, atât autorul cât și cititorul de față, ne confesăm pe această cale în mod smerit lipsa de pricepere. Fac apel la savuroasa formulare a lui Vlad Văidean, plasată strategic înspre concluzia introducerii volumului: „chiar țin să subliniez că, de fapt, subiectul cărții de față mă depășește în continuare”. Autorul anunță că „nu posedă decât în foarte mică, aproape nerelevantă măsură multilingvismul și competențele paleografice necesare” pentru întreprinderea unui asemenea demers de cercetare. Dacă Vlad

Văidean reușește să contrabalanseze aceste ante-anunțate lipsuri printr-o rigoare de cercetare exemplară, o limpiditate discursivă angajată în slujba unui

spirit de sinteză de mare alonjă și a unui rafinat spirit critic, de mare luciditate, eu voi încerca să-mi acopăr lipsa de pregătire în subiectul abordat (de altfel, o temă ce ține de apanajul hiper-specialiștilor) printr-o serie de observații (cvasi-eseistice) despre relevanța și dificultatea unui asemenea demers de cercetare în genere. De altfel, volumul lui Vlad Văidean poate servi ca un pretext și un prilej de reflectare asupra a ceea ce înseamnă să faci cercetare muzicologică de calitate astăzi. Oricare ar fi interesul publicului față de subiectul cărții, *Incursiuni muzicale în Transilvania premodernă* merită citită drept un exemplu de bună conduită a cercetării indiferent de natura obiectului, o mărturie de deontologie cărturărească pe care autorul o potențează cu a sa „cantonare iremediabilă în cuminenția școlărească a tocilarului” și „apetitul vicios al bibliografului”. Cu riscul depășirii (sau ratării) mizei unei recenzii de carte, frizând pe alocuri o notă de oarecare *laudatio* la adresa autorului, mă folosesc de aceste rânduri pentru a lansa câteva observații despre niște teme (sau meta-teme) desprinse din problemele de fond ale cercetării sale.

Prin incursiunea sa, Vlad Văidean reușește să jongleze cu măiestrie livrescă cu un set de dificultăți: dificultatea de a scrie despre muzică – oricine a încercat să depășească un nivel muzicologic rudimentar înțelege cu repeziciune că domeniul este unul alunecos, în care conceptele sunt rareori tari sau fixe; dificultatea de a scrie despre istorie, mai cu seamă despre una atât de îmbârligată ca cea a acestui ținut, a cărui „fertilă policromie culturală” are drept contrapondere felurite tensiuni istorice, etnice și naționale, ale căror ecouri încă se regăsesc, din păcate, în diverse ideologii xenofobe despre care, ne dorim să credem (poate naiv), că sunt doar marginale; cumulat, dificultatea de a scrie despre istoria muzicii unui asemenea ținut; iar probabil cea mai mare provocare, dificultatea de a face toate acestea *în absența* unor partituri sau surse muzicale concludente și cu un acces restrâns la surse primare. Întreg demersul a fost cel mai bine sintetizat de muzicologa Valentina Sandu-Dediu în textul prezent pe clapeta copertii a patra, observând că cercetarea lui Vlad Văidean se află „la granița fluidă între studii culturale și muzicologie”.

„Trăiesc tot mai mult cu senzația irelevanței”. Citind volumul, multiple asemenea enunțuri-nestemată au proprietate de a opri fluxul lecturii și de a obliga cititorul la un plus de reflecție. Totuși, acestea adesea se referă la capacitatea frapantă a autorului de a sintetiza complexe peisaje și de a înnoda ample sinusoide argumentative cu o concizie aparte. Citatul mai devreme amintit, la fel ca mare parte din introducerea apt numită *Explicație și confesiune*, sare în ochi și denotă o serie de calități: virtuozitatea condeiului, purtând frazele cu precizie și împletind rigoarea registrului savant cu savoarea unor alunecări baroce, fără să pice în calofilie; capacitatea de a construi ample linii de argumentare cu o claritate tranșantă; perspectiva critică, din care

transpare uneori o doză fină de umor rezervat; abilitatea de a ține cititorul antrenat prin dozajul stilistic ce servește ca un principiu de balansare a plajelor mai tehnice ale textului – de altfel, probabil cea mai de seamă calitate a volumului de față este felul în care acesta, deși clar abordând o temă de specialitate ce poate în primă fază să pară aridă, reușește totuși să fie accesibil și cititorului profan, în condițiile unui minim *fitness* intelectual. Această din urmă calitate este rezultanta a trei forțe convergente: claritatea gândirii, capacitatea de sinteză și măiestria aproape acrobatică a scriiturii. Printre aceste calități se strecoară și un mic defect, vădit în introducere, reacție secundară des întâlnită la posesorii oricărui talent, reacție izvorâtă dintr-o acutizare a smereniei: o exagerată subestimare a propriilor forțe, demersuri și rezultate.

Și totuși, câteva lucruri despre conținut, volumul arcuindu-se în patru capitole ample. Primul se referă la ideea specificului identitar, o problemă spinoasă în sine, complicată în discuția de față prin dimensiunea pluriethnică, plurilingvistică și pluriconfesională a spațiului transilvan, iar mai apoi dublată de controversa existenței unei eventuale dimensiuni muzicale ale acestei așa-zise, presupuse și deja discutabile (ca să nu spunem chiar șubrede) noțiuni de identitate transilvană. Vlad Văidean pregătește în aceste pagini terenul pentru investigația ce urmează în restul cărții, familiarizând cititorul cu cadrul istoric al Transilvaniei medievale. Românii, maghiarii, sașii și secuii s-au individualizat ca grupuri etnice, dar s-au coagulat sub aspectul unui sistem colectiv, trăsătură definitorie de fond – „cea mai redutabilă caracteristică a specificului transilvan rămâne tocmai această fertilă policromie culturală rezultată din conviețuirea, deopotrivă pașnică și concurențială”. Al doilea capitol, acoperind o amplă perioadă istorică de aproximativ șase secole, ne îndreaptă atenția spre viața acestor culturi și spre dimensiunea muzicală a comunităților lor, mizând pe primatul importanței cultului creștin în viața culturală (în măsura în care poate fi vorba de o viață culturală autonomă în aceste date istorice), de altfel, o trăsătură comună aproape tuturor culturilor europene în perioada medievală. Un alt pilon fundamental al cercetării în acest punct este explorarea relației dintre educație și mediul ecleziastic. Este amintită școala capitulară de la Cenad, importanța culturii muzicale gregoriene pe filieră romano-catolică, complicata relație pe care sașii luterani și maghiarii reformați o vor avea cu această „moștenire” gregoriană, impactul Reformei în general asupra acestor comunități, reale insule de creștinătate apuseană în miezul Carpaților, dar și impactul acesteia asupra românilor ortodocși. Tot aici sunt discutate tipăriturile muzicale, directă rezultantă a avântului pentru carte mijlocit de Reforma protestantă, autorul aplecându-se particular asupra *Cronicii* lui Sebestyén Tinódi Lantos și *Odelor* lui Johannes Honterus. Al treilea capitol se

preocupă de felul în care viața muzicală transilvană s-a acordat la scene omoloage europene, pictând o serie de fresce ale importantelor centre și curți (Buda sub conducerea lui Matei Corvin sau curtea de la Alba Iulia sub Sigismund Báthory și Gabriel Bethlen), dar și o serie de portrete de muzicieni problematizate la nivelul notorietății și importanței europene (cosmopolite) sau locale, de la Valentin Bakfark la „pleiada autorilor sași de *dictum*-uri”. Lectura acestor pasaj, o desprăfuire atent operată de autor, este probabil cea mai greoaie din prisma noțiunilor de specialitate istoriografică și gradului ridicat de specificitate. Mărturisesc că am fost încercat de un sentiment de oarecare neliniște împletit cu o doză stranie de seninătate citind aceste încropiri biografice din modestele crâmpoie bibliografice rămase în urmă; autorul mută în acest punct focalizarea discursului spre o istorie mărunță – nu povești ale împăraților, reginelor sau înalților demnitari, ci vieți ale meșteșugarilor muzicii. În fine, capitolul al patrulea promite o rampă de lansare către modernitatea istorică, preocupat mai degrabă de secolele XVIII și XIX, făcând trecerea spre identitatea națională românească și importanța fenomenului coral în plan muzical.

Ce relevanță au toate acestea? Este o întrebare care, după cum am observat deja, îl bântuie și pe autor încă din introducere. Există un răspuns primar: aceste lucruri sunt relevante specialiștilor doritori să aprofundeze panorama vieții muzicale în Transilvania secolelor X-XVIII, prezentată între aceste coperti într-un suflu nou, de o proaspătă inteligibilitate ce deschide textul chiar și neinițiaților. Răspunsul secundar este, cred eu, mai interesant, și se află tot într-un plan virtual, la un nivel superior de lectură a textului, un *meta*-răspuns: relevanța cercetării pentru cei interesați sau angrenați deja în domeniul respectiv este oarecum trivială, însă relevanța cercetării în sine, ca demers de onestitate intelectuală și aprofundare a unei felii de cunoaștere rămâne capital, din păcate subapreciat de publicul larg și de politicile educaționale și în egală măsură subfinanțat, care în cazul lui Vlad Văidean a luat forma unui „exercițiu (...) de empatie culturală și confesională”. Cred că este un exercițiu necesar, și de asemenea cred că putem beneficia de pe urma acestei atitudini și dincolo de sala de studiu sau bibliotecă, în afara sferei cercetării.

O altă observație se desprinde firesc din suprafața textului: a scrie despre muzică înseamnă a scrie despre oameni, relațiile dintre ei și felul în care trăiesc. Fără a nega valoarea analizelor, a abordărilor structurale sau preocupate exclusiv de tehnică, trebuie recunoscut că acestea se prezintă de multe ori (și în special în rândul celor mai puțin experimentați) ca o ispită a unei forme de retragere, de divorțare a muzicii de realitățile ei înconjurătoare. În cazul unei zestre muzicale reconstruite și reconstituite, cum este cea de care

se ocupă volumul de față, este greu ca această ispită să existe într-o formă deplină. Totuși, adaosul partiturilor ar putea să îmbogățească un asemenea demers (fapt recunoscut de autor), însă cred că lipsa (sau sărăcia) lor este mai degrabă salutară decât deficitară. Prin absența documentului-obsesie din discuție avem prilejul de a ne (re-)aminti și (re-)înțelege câteva chestiuni esențiale în istoria muzicii: transformarea muzicii în „obiect” (și, mai recent, în marfă); transfigurarea aproape alchimică a muzicii din meșteșug în artă, o problematică fină ce antrenează ște sociologice; coagularea lentă a trinomului compozitor-interpret-public, noțiune cvasi-străină unei bune părți din vremurile discutate de autor; plasarea muzicii într-un ansamblu mai mare de practici culturale ce servesc la zugrăvirea imaginii unei comunități într-un anume cadru geografic-istoric și, de la un moment încolo în istoria ideilor, ca parte constitutivă din alcătuirea unei identități. Vlad Văidean și-a propus să privească de sus, însă tocmai datele documentare și bibliografice, „suma fărâmițată în tranșee”, l-a *obligat* să privească de sus. Tocmai această abordare, dibace construită și rafinat articulată, vorbind în egală măsură atât despre fenomenele culturale, cât și despre contextul istoric, politic și confesional din care acestea s-au desprins, denotând erudiție și uzând de ample trimiteri încâlcite către cotloane bibliografice din cele mai tainice, înșirând și invocând nume din varii manuscrise prăfuite și tomuri criptice accesibile doar inițiaților, toate acestea amintesc probabil cel mai bine de trăsătura fundamentală a actului muzical, un fundament ontologic ușor de ocolit (sau uitat) în cotidian, însă de o limpezime tranșantă în arta sunetelor: efemeritatea.

SUMMARY

George-Ioan Păiș

Fresh air and the dust of history

***Musical Incursions in Pre-Modern Transylvania* by Vlad Văidean**

There is an ironic dose of humor in the fact that both the author of the volume and the author of the review claim that the topic – music in Medieval and Pre-Modern Transylvania – is beyond their expertise! Vlad Văidean’s book, clearly aimed at a specialized niche audience, has, thanks to the exquisite penmanship of its author, the ability to be an interesting read even for the uninitiated. The volume aims to paint a fresco of musical life in Transylvania roughly between the 10th and 18th centuries, in four large chapters. The first deals with the problem of identity: to what extent can one speak of a Transylvanian identity,

even more so of a Transylvanian *musical* identity? By laying the foundations of a historical framework, Vlad Văidean sets out the stage for his further investigations. The second chapter deals with the music of the ethnic and religious communities of the early and late Middle Ages: the influence of Roman Catholicism in the region, the importance of the relationship between educational systems and the ecclesiastical institutions of various denominations, the legacy of Gregorian chant in the communities of the Lutheran Saxons and the Calvinist Reformed Hungarians. The third chapter paints a series of frescos of important cultural centers, that of Buda and of Alba Iulia, whose court was anything but provincial in terms of preoccupations for music and the arts, before moving on to a series of portraits of musicians of varying degrees of European notoriety (that Văidean questions in a very refined manner), from Valentin Bakfark to the Saxon *dictum* composers. The last chapter deals with the more recent (18th—19th century) notion of *national identity* and choir music in this context. Through a series of very well-written arguments, extremely articulate synthesis and overviews, and an outstandingly limpid analysis, Vlad Văidean manages to turn the topic of Medieval Transylvanian music in a deontological model of well-made musicological research, reaching and spilling over into cultural studies.